

Министерство образования и науки Республики Бурятия
ГБОУ «Кижингинская школа-интернат среднего общего образования»

Рекомендована к утверждению

протокол ШМО № 1

от 26 . 08 . 2021г

Утверждена приказом

ГБОУ «КШ-ИСО»

№ 28/О/Д от 28 . 08 . 2021г

**РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
ПО УЧЕБНОМУ ПРЕДМЕТУ**

« бурятский язык »

для 1-4 класса (ступени)

на период четыре года обучения

Автор (составитель) Шойенова Дарима Валерьевна
учитель начальных классов, первой категории

2021г.

ТАЙЛБАР И БЭШЭГ

Рабочая программа учебного предмета «Бурятский язык» адресована учащимся начальных классов ГБОУ «Кижингинская школа-интернат среднего общего образования», разработана на основе:

- требований к результатам освоения учебного предмета ФГОС НОО авторской программы Буряад хэлэн Дылыковой Р.С., Базаргуруевой Т.Б., Дугаровой Д.Б.
- Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации» ФЗ №273 от 29.12.2012;
- Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 31.12.2015г №1576 «О внесении изменений в федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования, утвержденный приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 6.10.2009г. №373»;
- Федеральным государственным образовательным стандартом начального общего образования, утв. приказом Минобрнауки России от 06.10.2009 № 373;
- Примерной основной образовательной программой начального общего образования, одобренной решением федерального учебно-методического объединения по общему образованию (протокол от 8 апреля 2015 г. № 1/15, в ред. протокола № 3/15 от 28.10.2015).
- Положения о рабочей программе ГБОУ «Кижингинская школа-интернат среднего общего образования»;
- Основной образовательной программы НОО ГБОУ «Кижингинская школа-интернат среднего общего образования»;
- Программы воспитания «Мүшэн» ГБОУ «Кижингинская школа-интернат среднего общего образования».

Тус программа гүрэнэй Федеральна стандарт, Буряад республикын хуралсалай болон эрдэм ухаанай министерствын туршалгын программа дээрэ үндэһэлэгдэнэ. Хургуулинууд шэнэ шэглэлтэйгээр хүдэлжэ, хуралсалай удха хубилгажа байһан үедэ, гол анхарал арюун сэдхэлтэй, зохёохы бэлигтэй хүниие хүмүүжүүлхэ орёо асуудалда табигдана. Эхин хургуулиин буряад хэлэнэй программа хадаа дунда хургуулида үзэгдэхэ түрэлхи хэлэ болон литературы үндэһэ хууринь, тэрэнэй гуламтань боложо үгэхэ байна. Тус программын үндэһөөрүхибүүдые *литературна хэлэндэ хайнаар хургаха* зорилго табигдана. Мүнөө үедэ буряад литературна хэлэеэ хайн мэдэхэ хүнүүд үсөөн боложо байна. *Буряад хэлэн* – манай эхэ хэлэн, эхэ хэлэнэйнгээ баялигтай үхибүүдые танилсуулха, буряад хэлэндээ дуратайгаар, омогорхол түрүүлэн хургаха ба хүмүүжүүлхэ дэ ехэ шухала байна.

Эхин 1-4 классуудта буряад хэлэ үзэлгэдэ тэдхэмжэ болохо тусхай методическа комплекс зохёогдоһон байна. Энэ комплекс 3 компонентһээ бүридэнэ. Гол компонентнь хадаа буряад хэлэ үзэхэ ном болоно. Энэ номой удха 2014 ондо зохёогдоһон «Буряад хэлэн. 1 – 4классуд». Эхин хургуулиин программа дээрэ үндэһэлнэ (авторынь Р.С. Дылыкова).

Буряад хэлэнэй хэшээлнүүдэй зорилгонууд:

— хурагша бүхэниие зүбөөр, хайнаар, удхыень ойлгуулан уншуулжа, эли тодо хэлүүлжэ, алдуугүйгөөр, сэбэр гоёор бэшүүлжэ хургаха; зүб бэшэлгые амжалтатайгаар ойлгожо абаха хуури бэлдэхэ;

— хурагшадай үгэ хэлые баяжуулха; үхибүүдэй ухаан бодолые хүгжөөхэ аргуудые хэрэглэхэ; оршон тойронхи нюмзүүд тухай хурагшадай мэдэсые үргэдхэхэ;

— түрэл хэлэнэйнгээ баялиг, уян нугархай, хайханиие харуулха; түрэл хэлэндээ дуратайгаар хүмүүжүүлхэ, үхибүүдые ном уншаха дуратай болгохо;

— элүүр энхэ байдал сахин, бэе махабада арюун сэбэрээр, нягта нарыар, элдэб үбшэнһөө һэргылэн ябаха тухай мэдэрэл түрүүлхэ.

- Турэл хэлэндэнь тусхай хандаса хумуужуулхэ.

Эхин классуудта грамматика ба бэшэгэй дүримүүдһээ эгээл хүнгэн мэдэсэнүүд оруулагданхай. Эхин классай хурагшад үгын фонетическэ бүридэлтэй, зарим хэлэлгын хубинуудтай ба тэдэнэй шухала формонуудтай, мэдүүлэлэй тон юрэнхы янзлануудтай, мэдүүлэлэй гэшүүдтэй, бэшэгэй дүримүүдтэй танилсаха болоно.

Хурагшадые үгын лексическэ удха шанартай, олон ондоо болон дүтэрхы удхатай үгэнүүдтэй практическаар танилсуулха. Хурагшад грамматикын болон бэшэгэй дүримүүдтэй танилсажа, хэлэ шудалан үзэлгэдэ хабаатай арга хэрэгсэлнүүдые түрэл түрэлөөрнь илгажа ба тэдэнээ зэргэсүүлэн хаража үзэхэ, тобшолол гаргаха шадабаритай болохо зэргэгтэй.

Эхин классуудта үзэхэ программа гурбан бүлэгтэ хубаагдана: "Абяан ба үзэгүүд", "Үгэ", "Мэдүүлэл".

АБЯАНУУД БА ҮЗЭГҮҮД. Энэ бүлэгэй гол шухала ойлгосонуудые хурагшад нэгэдэхи класста ойлгожо абана. Хоёрдохи класста бэшэгэй дүримүүд сооһоо гол шухалань түргэн ба удаан аялгануудые, дифтонгнууд, йотированна аялгануудые үгэ соо зүб хэрэглэжэ, бэшэжэ хуралга болоно. Эдэниие хоёрдохи класста ойлгуулбашье, гурбадахи класста бүри орёо шэнэ дүримүүдые хэрэглэжэ дабтаха, бэхижүүлхэ хэрэгтэй.

Энэ "Абяан ба үзэгүүд" гэхэн бүлэг соо хэлэгдэһэн арга хэрэгсэл ойлгуулхадаа, нютаг нютагай хэлэнэй диалектын илгаануудта тусгаар анхарал табигдажа, багша нютагай хэлэнэй онсо шэнжэнүүдые хараадаа абажа, абяан ба үзэгүүдые үгэ соо зүбөөр үгүүлжэ, бэшэжэ, хуралгада тусгаар упражнени саг үргэлжэ дүүргүүлхэ болоно. Олонхи үгэнүүд хэлэгдэһэндээ адляар бэшэгдэдэг ха юм. Гэбэшье зарим абяанууд үгүүлэгдээшэһээ ондоо үзэгөөр тэмдэглэгдэдэг бшуу. Жэшээн, *адхана, худха*. Программа соо үгы лексическэ ба грамматическа талаһаань хаража үзэхэ гэхэн эрилтэ табигдана. Лексикээр теоретическэ мэдээнүүдые ойлгуулха гэхэн асуудал табигданагүй, харин грамматикын ба орфографийн дүримүүдые үзэхэ зуураа гансал практическа упражненинуудые дүүргэхэ болоно.

Хурагшад үгэ гээшэ бодото байдалай элдэб юумэнүүдые харуулһан элдэб удхатай байдаг, мэдүүлэл соо, илангаяа холбоотой хэлэлгэ соо ороходоо, бүри шэнэ удхатай болодог, ондо ондоогоор үгүүлэгдэдэг, үгэнүүд дүтэрхы гү, али тад ондоо удхатай байжа болодог гэхэн ойлгосо абаха болоно.

Хоёрдохи класста буряад хэлэ үзэхэ процессэй тэдхэмжэ боложо тусхай методическа комплекс байгуулагдаа. Тэрэ комплекс 3 компонентһээ бүридэнэ. Гол компонентнь хадаа буряад хэлэ үзэхэ ном гээшэ. Буряад хэлэнэй номоор хуралсал эмхидхэлгэ иимэ гол заршамуудые баримтална:

а) «хэлэн» гэхэн метапредметнэ үзэгдэлэй ойлгосонуудтай үхибүүд нэн түрүүн түрэл хэлэн дээрэ танилсаха ёһотой;

б) буряад хэлэнэй удха хуралсалай аргаар үхибүүдые хүгжөөхэ хэрэгтэй;

в) буряад хэлэнэй туһаар арадайнгаа соёл, заншал, түүхэ мэдэхэ болохо аргатай;

г) буряад хэлэ үзэхэ процесс үхибүүнэй физиологическа болон психологическа хүгжэлтэдэ тааруу байха ёһотой.

«Буряад хэлэн» гэхэн 2-дохи классай ном үхибүүдэй иимэ удхануудые үзэжэ, ойлгожо абахыень хараална:

- Мэдүүлэл, тэрэниие бэшэг дээрэ бэшэжэ харуулалга; мэдүүлэлэй гэшүүд; мэдүүлэл соо ороһон үгэнүүдэй холбоон тухай мэдэсэ; мэдүүлэлэй янзланууд; удхань; сэглэлтын тэмдэгүүд.

- Үгэ, абяан болон үзэгүүд. Аялган болон хашалган абяануудай илгарал; тэдэниие бэшэг дээрэ тэмдэглэхэ үзэгүүд; үе, үе бии болгодог зүйл, үгэ соохи үенүүдэй тоо, үгэ таһалжа, шэнэ мүртэ нүүлгэхэ ёһо; түргэн болон удаан аялган абяанууд, тэдэнэй үгын

удхада нүлөө; йотированна аялган үзэгүүд, тэдэнэй абьянуудые тэмдэглэхэдээ «хэһэн» хоёр ондоо «ажал».

- Аялган үзэгүүдые зүббэшэлгэ: тааралдал, хубарил, түргэн у-ү, дифтонг у-ү, удаан ы-ий, өө-ээ аялгануудые үндэһэн буряад үгын анхан хуурида бэшэлгэ.

Хашалган абьян болон үзэгүүд: хонгёо ба бүдэхи, хатуу ба зөөлэн, хашалгануудай зөөлэниие бэшэг дээрэ харуулха тухай.

- Абтаһан үгэнүүд.

- Буряад алфавит, тус үгын удха, алфавидай гуримаар үгэнүүдые харуулалга.

- Юумэнэй нэрэ, тусхайта юумэнэй нэрэ, юумэнэй нэрын тоо, юумэнэй нэрын асуудалнуудаар хубилха ёһо.

- Үйлэ үгэ, мэдүүлэл соохи үүргэ.

- Тэмдэгэй нэрэ, мэдүүлэл соохи үүргэ, адли болон харша удхатай үгэнүүд.

- Үгын бүридэл: үндэһэн, түрэл үгэнүүд, нэгэ үндэһэтэ үгэнүүд, үгын хубинуудые илгалга.

- Хэлэлгэ, текст: аман болон бэшэгэй хэлэлгэ, тэдэнэй янзанууд: монолог, диалог, зураглал, текстын байгуулга: абзац, хубинууд.

Үгын нюусанууд: фразеологизмууд, оньһон хошоо үгэнүүд, таабаринууд.

Үхибүүд дээрэ нэрлэгдэһэн гол бүлэгүүдэй удха ойлгожо абана, тусхай даабаринуудые дүүргэхэдээ, тэрэ ойлгосонуудые олон ондоо ушарнуудта хэрэглэжэ хурана.

2-дохи классай программын удха үхибүүдые зүбөөр бэшүүлжэ, зүбөөр хэлүүлжэ хургаха шухала эрилтэнүүдые табина.

Зүбөөр бэшүүлжэ хургаха шэглэл юундэ гол боложо тодорооб гэхэдэ, энэ шадабари бэшэгэй хэлэлгэ зохёолгодо туһаламжа болоно. Зүбөөр хэлүүлжэ хургаха шэглэл аман хэлэлгын хүгжэлтэтэй тааруу.

Хэлүүлжэ, бэшүүлжэ хургаха гэһэн шэглэлнүүд текстын анализ хараална. Хургаһад текстын байгуулга, янзанууд тухай мэдэсэтэй болоно.

Үгын бүридэл 4-дахи класста үзэгдэхэ. Тиихэдэ хуури ба залгалта тухай ойлгуулаад, тэдэниие бэшэхэ дүримүүдтэйн танилсуулха. Үгын хуури соо тодо бэшэ түргэн аялгануудые, үгын хүүлдэ тодо бэшэ ээ, эй аялгануудые бэшэхэ дүримдэ анхарал табигдаха. Үгын үндэһэн ба суффикс тухай түрүүшын ойлгосо абаха болоно.

Хэлэлгын хубинууд тухай ойлгосонууд 2-дохи класстаа эхилжэ үгтэнэ. Хэлэлгэ сооһоо хэн? юун? юу хэнэб? ямар? г.м. асуудалда харюусаһан үгэнүүдые оложо хуралга хадаа юумэ, шанар тэмдэг, үйлэ нэрлэһэн үгэнүүдтэй танилсуулна.

Гурбадахи класста "Юумэнэй нэрэ", "Тэмдэгэй нэрэ", "Глагол" гэһэн ойлгосонууд ба терминуудые ойлгожо абаха.

Тус класста хэлэлгын хубинуудай удхые хүсэд һайнаар ойлгоод, саашань тэдэнэйнгээ зарим шэнжэнүүдтэй танилсаха. Жэшэнь, юумэнэй нэрэнүүд хэлэлгэ соо ороходоо, бусад үгэнүүдтэй холболдохын тула элдэб залгалтануудые абадаг (зохилдол, падеж тухай дурдангүй) гэжэ практическа ойлгохо, нэгэнэй ба олоной тоодо байһан юумэнэй нэрэнүүдтэй танилсаха. Глаголой хуури ба залгалтануудтай танилсаха.

Бэшэлгэдэ хургалага(Сэбэр бэшэлгэ)

Сагай үсөөн дээрээ сэбэр бэшэлгээр хэгдэхэ хүдэлмэридэ тусхай хэшээл хараалагданагүй, тиимэһээ бэшэлгын хэшээл сооһоо сэбэр бэшэлгэдэ 8-10 минута сагые 2—3-дахи классуудта неделидээ 2-3 дахин, харин 4-дэхи класста неделидээ 1-2 дахин үгэжэ байбал таарамжатай.

Сэбэр бэшэлгые яжа, ямараар ябуулха тухай класс буридэ программаар хараалагдана.

Хоёрдохи-дүрбэдэхи классуудта сэбэр бэшэлгые, программын ёһоор бэшэгдэхэһээ гадна, мүн бэшэхэдэ бэрхэтэй ямар нэгэн үзэгүүдые гү, али тэдэнэй холболтонуудые бэшэжэ хуралга, бэшэмэл гү, али хэблэмэл текстһээ буулгажа бэшэлгэ, багшын уншалга доро бэшэлгэ, тоололго доро бэшэлгэ байжа болоно.

Эхин классуудай хурагшадай али бүхы бэшэлгэнь нягта сэбэр, эли тодо ба алдуугүй байха ёһотой.

Хурагшадай бэшэжэ хуралгын зорилго иимэ:

1) абяе үзэгтэ "оршуулха" (фонетико-графическа бэшэлгэ тухай хэлэгдэнэ);

2) үзэг, үгэ, мэдүүлэл зүбөөр, эли тодоор бэшэхэ, номһоо, самбарһаа буулгажа бэшэхэ, багшын уншалга доро бэшэхэ, бэшэһэнээ шалгаад, гаргаһан алдуунуудаа заһаха;

3) хараһан, дуулаһан тухайгаа, өөрынгөө һанал бодолые найруулан бэшэжэ хуралга - эдэ болоно. Дээрэ дурдагдаһан шадабари ба дүршэлнүүд бага багаар, дүрбэн жэлэй туршада бэелүүлэгдэхэ.

Жэлэй дүүрэхэдэ хурагшадай мэдэсэ ба шадабаринууд.

Буряад хэлээр шадабари (предметные результаты):

- аялгануудай нугарал тухай ойлгосотой болохо
- ии - ы, ээ- эй аялган үзэгүүдэй бэшэлгэ тухай мэдэхэ;
- үгын анхан хуурида б, л, м, р хашалгануудай удаа тодо бэшэ аялганай бэшэгдэхэ тухай;
- үгэнүүдэй бии бололго тухай, үгын бүридэл тухай суффикс, залгалта, анхан хуури, гараһан хуури;
- зөөлэн хууритай абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй аялган үзэг бэшэхэ тухай;
- юумэнэй нэрын падежнуудые ба тэдэнэй удха, үүргэ мэдэхэ;
- дахуул үгын үүргэ, тэрэнэй бэшэлгэ мэдэхэ;
- тэмдэгэй нэрын мэдүүлэл соо дүүргэдэг үүргэ тухай;
- үйлэ үгын мэдүүлэл соо дүүргэдэг үүргэ тухай
- үйлэ үгын түхэлэй бии болоходо аялгануудые бэшэхэ тухай;
- үйлэ үгын сагууд: (мүнөө, үнгэрһэн, ерээдүй), тэдэнэй хэлэлгэ соохи үүргэ тухай;
- хуряангы ба дэлгэрэнгы мэдүүлэлнүүд тухай;
- мэдүүлэлэй юрын гэшүд тухай;
- бодомжолһон түхэлтэй текст тухай;
- фразеологимууд, омонимууд тухай;
- хэрэгэй саарһа, бэшэг бэшэхэ тухай.

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүүнгүүд (личностные результаты):

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрээ хэлэхэ;
- оршон тойронхи байгаалиин, тиихэдэ хажуудахи хүнүүдэйнгээ байдал ойлгохо, тэдэндэ өөрынгөө хандаса, хүнүүдые дэмжэһэнээ, тэдэндэ туһалһанаа түрэл хэлэн дээрээ харуулха;
- өөрынгөө хэлэ уран, баян, тодо, сэбэр болгохоёо оролдохо;
- тоонтодоо, түрэл орондоо дуратай байһанаа, өөрынгөө хандаса харуулха;
- уншаха, харилсаха дуратай байха;
- бэшэхэ шадабаритай байха, буулгажа бэшэхэ, шагнажа абаад бэшэхэ, өөрөө зохёон бэшэхэ;
- өөрынгөө сэдхэлэй байдал тухай, тиихэдэ үзэһэн юумэнууд тухайгаа бэшэжэ (эссе жанрын түхэлөөр) харуулха;
- түрэл хэлээ шудалха эрмэлзэлтэй байха;
- өөрынгөө хэһэн ажал сэгнэжэ шадаха.

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД):

- өөрөө хэшээлэй тема хэлэхэ, зорилгыень табиha;

- багшатаяа сугтаа нуралсалай проблемнэ асуудал яжаа шийдхэхэ тухайгаа хөөрэлдэн, тусхай түсэб табиха;
- өөрынгөө хэжэ байһан үйлэнүүдые түсэбэй, алгоритмын үйлэнүүдтэй тааруулха, зэргэсуулхэ, тийн өөрынгөө ажаябуулга шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо;
- өөрынгөө, ондоо хүнүүдэй, классайнгаа ажал тусхай критеринүүдээр шалгаха, хэр зэргэ шадабаритай болобобиб гэжэ элирүүлжэ нураха, критеринүүдые зохёохо;

Оршон тойрониё шудалха шадабари (познавательные УУД):

- текстээр дамжуулагдаһан мэдээсэлнүүдэй янза (виды информации) ойлгохо; юун тухай хэлэгдэнэб, удхань амар бэ, идеянь ямар бэ?
- олон ондоо янзын уншалга хэрэглэхэ;
- ондо ондоо түхэлтэй текстнууд (текст, схема, таблица, зураг) сооһоо өөртөө мэдээсэл олохо;
- үгөөр хэлэгдэнэ ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тийн һөөргэнь модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- анализ, синтез хэхэ;
- шалтагаан хойшолон хоёрой хоорондохолбоо харуулха, тодоруулан зохёон тогтоохо;
- бодомжолхо.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- хэлэлгын зорилгоһоо дулдыдуулан өөрынгөө һанал бодол амин ба бэшэгэй хэлэн дээрэ харуулха;
- хэлэхэ, харилсаха зорилгоһоо үндэнэлэн, хэрэгтэй сагта монолог үг, али диалог хэрэглэжэ шадаха;
- өөрынгөө һанал бодол, һанамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;
- хүнүүдэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тийн өөрынгөө һанал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;
- ажаябуулга эмхидхэхэдээ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ һанал бодолдо ерэхэ;
- асуудалнуудыё табиха

Тематическэ планировани

1 класс

1	Бэлэдхэлэй үе	6 ч
2	Үзэглэлэй үе	34 час
3	Үзэглэлэй һүүлэй үе	5 ч
4	Буряад хэлэн	34 час
	Итого	99 ч.

2 класс

№п/п	Хэшээлэй темэнууд	саг
1	Мэдүүлэл	8

2	Үгэ. Абьян ба үзэгүүд	22
3	Абтаһан үгэнүүд	5
4	Юумэнэй нэрэ	9
5	Үйлэ үгэ	4
6	Тэмдэгэй нэрэ	5
7	Үгын үндэһэн	4
8	Хэлэлгэ	7
9	Хэлэлгын нюусанууд	4
	Итого	68

3 класс

№п/п	Хэшээлэй темэнууд	саг
1	Абьян болон үзэгүүд	10
2	Үгын бүридэл	7
3	Абтаһан үгэнүүд	4
4	Хэлэлгын хубинууд	29
5	Мэдүүлэлнүүд	5
6	Хэлэлгын нюусанууд	9
7	Рефлексивнэ худэлмэри	4
	Итого	68

4 класс

№п/п	Хэшээлэй темэнууд	саг
1	Хэлэлгын хубинууд	27
2	Дахуул угэнууд.	3
3	Тулоонэй нэрэ	9
4	Үйлэ угэнууд	13
5	Тэмдэгэй нэрэ	8
6	Тоогой нэрэ	6
7	Дайбр угэ (Наречи)	7
8	Мэдуулэл	10
9	Хэлэлгын нюусанууд	9
10	Эрьежэ хойшоо харагты	7
	Итого	102

Хэрэглэгдэһэн нуралсалай методическа хүсэд суглуулбари

1. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Буриад хэлэн. 1-4класс.- Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2015он

2. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Ажалайдэбтэр. 1-4класс.- Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2015он

3. Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б. Методическа дурадхалнууд.Буряадхэлэн. класс.- Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2015он

4. ДылыковаР.С. Буряадхургуулиинпрограмманууд. Буряадхэлэн. 1-4 классуд. Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2013 он

Хэрэглэгдэһэн литература

1. Ошоров Д.Д. Буряад хэлэн, уншалга, хэлэлгэ хүгжөөлгэ. Буряад хургуулиин программанууд, 1-4 классууд. - Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2004

2. С.Ц. Содномов. Методическа дурадхалнууд. Түрэлхи хэлэн. 3 класс. Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2010 он

3. Буряад хэлэнэй сахим нураха бэшэг. Электронный учебник бурятского языка.

4. С.Ц. Содномов. Литературна уншалга. Буряад хургуулиин хоёрдохи классай программа. Улаан-дэ: «Бэлиг» хэблэл, 2005 он

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧЕСКЭ ТҮСЭБЛЭЛГЭ
БУРЯАД ХЭЛЭЭР 1 КЛ

№ п/п	Тема урока	
	Бэлэдхэлэй ?е	6
1	Үзэглэл – түрүүшын ном. Буряад орон. Улаан –Үдэ – ниислэл хото.	1
2	Үхибүүд зундаа. Мэдүүлэл. Үгэ.	1
3	Һургуули ба класс. Үгын үе. Аялган абьяан.	1
4	Үбһэ хуряалга. Абьянууд. Үгын үе.	1
5	Гэрэй амирад. Хашалган абьяан.	1
6	Бэхижүүлгын хэшээл.	1
	Үзэглэлэй үе	36
7	Түргэн [а] аялган абьяан, бага ба ехэ Аа үзэгүүд. Удаан [а] аялган абьяан. Удаан аялган хоёр үзэгөөр тэмдэглэгдэнэ.	1
8	Түргэн [о] аялган абьяан, бага ба ехэ Оо үзэгүүд. Удаан [о] аялган абьяан. Удаан аялган хоёр үзэгөөр тэмдэглэгдэнэ.	1
9	Түргэн [у] аялган абьяан, бага ба ехэ Уу үзэгүүд. Удаан [у] аялган абьяан. Удаан аялган хоёр үзэгөөр тэмдэглэгдэнэ	1
10	Хонгёо [н],[нѐ] хашалган абьянууд, ехэ ба бага Нн үзэгүүд.	1
11	Хонгёо [м],[мѐ] хашалган абьянууд, ехэ ба бага Мм үзэгүүд.	1
12	Хонгёо [л],[лѐ] хашалган абьянууд, ехэ ба бага Лл үзэгүүд.	1
13	Түргэн [и] аялган абьяан, бага ба ехэ Ии үзэгүүд. Удаан [и] аялган абьяан. Удаан аялган хоёр үзэгөөр тэмдэглэгдэнэ.	1
14	Бүдэхи [х],[хѐ] хашалган абьянууд, ехэ ба бага Хх үзэгүүд. Уншалга ба бэшэлгэ	1
15	Аялган [ай] абьяан. Дифтонг ай Аялган [ой] абьяан. Дифтонг ой Аялган [уй] абьяан. Дифтонг уй	1
16	Бүдэхи , хододоо хатуу [ш] абьяан, бага ба ехэ Шш үзэгүүд .	1
17	Хонгёо [р],[рѐ] хашалган абьянууд, ехэ ба бага Рр үзэгүүд.	1
18	Хонгёо [г],[гѐ] хашалган абьянууд, ехэ ба бага Гг үзэгүүд .	1
19	Түргэн [э] аялган абьяан, бага ба ехэ Ээ үзэгүүд . Уншалга ба бэшэлгэ Удаан [э] аялган абьяан. Удаан аялган хоёр үзэгөөр тэмдэглэгдэнэ. Аялган [эй] абьяан. Дифтонг эй.	1
20	Бүдэхи [т],[тѐ] хашалган абьянууд, ехэ ба бага Тт үзэгүүд. Уншалга ба бэшэлгэ	1
21	Хонгёо [д],[дѐ] хашалган абьянууд, ехэ ба бага Дд үзэгүүд. Уншалга ба бэшэлгэ	1
22	Хонгёо [б],[бѐ] хашалган абьянууд, ехэ ба бага Бб үзэгүүд. Уншалга ба бэшэлгэ.	1
23	Бүдэхи [с],[сѐ] хашалган абьянууд, ехэ ба бага Сс үзэгүүд	1
24	Түргэн [ү] аялган абьяан, бага ба ехэ Үү үзэгүүд . Уншалга ба бэшэлгэ. Түргэн [у] [ү] аялган абьянуудай ба У-Ү үзэгүүдэй илгаа. Зүб бэшэлгэ Удаан [ү] аялган абьяан. Удаан аялган хоёр үзэгөөр тэмдэглэгдэнэ. Удаан [у] [ү] аялган абьянуудай илгаа	1
25	Аялган [үй] абьяан. Дифтонг үй. Зүб уншалга ба бэшэлгэ Аялган [уй] ба аялган [үй] абьянуудай илгаа. Уй-үй дифтонгнууды зүб уншалга ба бэшэлгэ	1
26	Удаан аялган [ө] абьяан, бага ба ехэ Өө, өө үзэгүүд. Уншалга ба бэшэлгэ. Удаан аялган [Ы] абьяан, Ы үзэг. Уншалга ба бэшэлгэ	1

27	Бүдэхи хашалган [h],[hʧ] абяанууд, ехэ ба бага Hh үзэгүүд . Уншалга ба бэшэлгэ	1
28	Хонгёо хашалган [з],[зʧ] абяанууд, ехэ ба бага Зз үзэгүүд. Уншалга ба бэшэлгэ.	1
29	Хонгёо , хододоо хатуу [ж], абяан, бага ба ехэ Жж үзэгүүд . Уншалга ба бэшэлгэ.	1
30	Бүдэхи хашалган [к],[кʧ] абяанууд, ехэ ба бага Кк үзэгүүд . Уншалга ба бэшэлгэ	1
31	Ехэ ба бага түргэн Я,я үзэгүүд. Ехэ ба бага удаан Яа,яа үзэгүүд.	1
32	Ехэ ба бага түргэн Ё,ё үзэгүүд. Ехэ ба бага удаан Ёо,ёо үзэгүүд	1
33	Ехэ ба бага түргэн Е, е үзэгүүд. Ехэ ба бага удаан Еэ,еэ аялганууд	1
34	Ехэ ба бага түргэн Ю,ю аялганууд. Ехэ ба бага удаан Юу,юу аялганууд	1
35	Зөөлэн тэмдэг Ы. Илгaһан зөөлэн ба хатуу тэмдэг Ы, Ы. Зүб бэшэлгэ	1
36	Хонгёо хашалган [в],[вʧ] абяанууд, ехэ ба бага В,в үзэгүүд . Уншалга ба бэшэлгэ	1
37	Бүдэхи хашалган [п],[пʧ] абяанууд, ехэ ба бага Пп үзэгүүд . Зүб бэшэлгэ.	1
38	Бүдэхи хашалган [ф],[фʧ] абяанууд, ехэ ба бага Фф үзэгүүд. Уншалга ба бэшэлгэ	1
39	Бүдэхи хододоо зөөлэн хашалган [чʧ] абяан, ехэ ба бага Чч үзэгүүд	1
40	Бүдэхи хододоо хатуу хашалган [ц] абяан, ехэ ба бага Цц үзэгүүд	1
41	Бүдэхи хододоо зөө лэн хашалган [шʧ] абяан, ехэ ба бага Шш үзэгүүд Буулган бэшэлгэ. Диктант.	1
42	Алдуу дээрэ хүдэлмэри. Бэхижуулгэ	1
	Абяан ба ?зэг??д.	11
43	Аялганууд. Түргэн ба удаан аялганууд.	1
44	Түргэн у-ү аяланууд. Удаан үү – уу аялганууд.	1
45	Дифтонгнууд: ай, ой, эй, уй, үй	1
46	Удаан аялганууд: ы, ии, өө	1
47	Түргэн ба удаан аялганууд. Буулган бэшэлгэ.	1
48	Йотированна аялганууд: я, яа, ё,ёо	1
49	Йотированна аялганууд: ю, юу, е, еэ	1
50	Буряад алфавит. Буулган бэшэлгэ «Манай нютаг»	1
51	Хашалган абяанууд.	1
52	Хашалган абяануудые зөөлэрүүлдэг аялганууд	2
53	Үгэ	8
54	Зөөлэн тэмдэгтэй үгэнүүдые зүб бэшэлгэ	2
55	Үгын үе. Буулган бэшэлгэ.	1
56	Үгые үе үеэр таһалаад, шэнэ мүртэ нүүлгэн абаашалга.	2
57	Ехэ үзэгөөр бэшэгдэдэг үгэнүүд	1
58	Диктант	1
59	Алдуу дээрэ хүдэлмэри. Хэлэлгэ хүгжөөлгэ	1
	Мэдуулэл.	2
60	Буулган бэшэлгэ. Хэлэлгэ хүгжөөлгэ	1
61	Шалгалтын диктант	1
	Жэл соо ?зэһэн??дабталга	3
62	Буулган бэшэлгэ.	1
63	Диктант.	1
64	Алдуу дээрэ хүдэлмэри.	1

**КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧЕСКЭ ТҮСЭБЛЭЛГЭ
БУРЯАД ХЭЛЭЭР 2 КЛ**

№п/п	Хэшээлэй темэ	Сагай хубаари
	Мэдүүлэл	8
1	Мэдүүлэл тухай ойлгосо. Мэдүүлэлэй эхинэй ехэ үзэг	1
2	Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд. Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд ямар нэрэтэйб?	1
3	Мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоон	1
4	Хэлэлгэ соо элдэб янзын мэдүүлэлнүүд хэрэгтэй	1
5	Юрэ хөөрэхэн мэдүүлэл ба асууһан мэдүүлэл	1
6	Мэдүүлэлэй һүүлдэ ямар сэглэлтын тэмдэгүүд табигдахаб?	1
7	Шангадхаһан мэдүүлэл	1
8	Шалгалта (буулгажа бэшэхэ)	1
	Үгэ. Абяан ба үзэгүүд	22
9	Үгэ юунһээ бүридэдэг бэ? Аялган, хашалган абяан ба үзэгүүд	1
10	Буряад алфавит	1
11	Үгын үе	1
12	Үгэ таһалжа, шэнэ мүртэ бэшэлгэ	1
13	Түргэн ба удаан аялганууд	1
14	Дифтонгнууд	1
15	Йотированна я, е, ё, ю аялганууд	1
16	Шалгалта (текст буулгажа бэшэхэ)	1
17	Аялган үзэгүүдые зүб бэшэлгэ. Аялганай тааралдал	1
18	Аялганай һубарил	1
19	Түргэн у-ү	1
20	Удаан уу-үү	1
21	Дифтонг уй-үй	1
22	Удаан ы-ии, удаан өө-ээ	1
23	Хашалган абяан ба үзэгүүд	1
24	Хонгёо ба бүдэхи хашалганууд	1
25	Хатуу ба зөөлэн хашалганууд	1
26	Хашалгануудые зөөлэрүүлхэ арганууд	1
27	Зөөлэн тэмдэгэй үүргэ	1
28	Зөөлэн хашалган болголго	1
29	Б, д, г хашалганууд	1
30	Шалгалтын хүдэлмэри (буулгажа бэшэлгэ)	1
	Абтаһан үгэнүүд	5
31	Абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо	1
32	Абтаһан үгэнүүдые бэшэхэ дүрим	1
33	Абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй аялгануудые зүб бэшэлгэ	1
34	Илгәһан хатуу тэмдэгтэй абтаһан угэнууд	1
35	Шалгалта (текст буулгажа бэшэнгээ, зүб аялган үзэгүүдые бэшэхэ)	1
	Юумэнэй нэрэ	9

36	Юумэнэй нэрэ тухай ойлгосо	1
37	Юумэнэй нэрэ-хэлэлгын хуби	1
38	Юумэнэй нэрын тоогоор хубилалга	1
39	Юумэнэй нэрын үгын түхэл	1
40	Тусхайта юумэнэй нэрэнүүд: хүнэй нэрэ, обог (фамили)	1
41	Тусхайта юумэнэй нэрэнүүд: амитанда үгтэһэн нэрэнүүд	1
42	Тусхайта юумэнэй нэрэнүүд: географическа нэрэнүүд	1
43	Юумэнэй нэрын хубилха ёһо	1
44	Шалгалта	1
	Үйлэ үгэ	4
45	Үйлэ үгэ тухай ойлгосо	1
46	Үйлэ үгэ- хэлэлгын хуби	1
47	Үйлэ үгэ-мэдүүлэлэй шухала гэшүүн	1
48	Дабталга	1
	Тэмдэгэй нэрэ	5
49	Тэмдэгэй нэрэ тухай ойлгосо	1
50	Тэмдэгэй нэрэ- хэлэлгын хуби	1
51	Тэмдэгэй нэрын юумэнэй нэрэтэй холбоо	1
52	Адли болон харша удхатай үгэнүүд тухай ойлгосо	1
53	Шалгалта.	1
	Үгын үндэһэн. Түрэл үгэнүүд	4
54	Түрэл үгэнүүд тухай ойлгосо	1
55	Нэгэ үндэһэтэ үгэнүүд	1
56	Үгын үндэһэ илгалга	1
57	Дабталга.	1
	Хэлэлгэ	7
58	Хэлэлгэ гэжэ юун бэ?	1
59	Монолог, диалог	1
60	Текст тухай ойлгосо	1
61	Абзац	1
62	Текстын хубинууд	1
63	Текстын янзанууд: зураглал, домоглол	1
64	һургалгын изложени	1
	Хэлэлгын нюусанууд	4
65	Фразеологизмууд	1
66	Онһон үгэнүүд болон таабаринууд	1
67	Дабталга,	1
68	Шалгалта,	1

Календарна-тематическа түсэблэлгэ, 3 анги

№	Хэшээлэй темэ	Сагай хубаари
	Абяан ба узэгууд	10ч
1	Турэл найхан буряад хэлэн	1
2	Абяан ба узэгууд	1
3	Аялганай тааралдал. Аялганай хубарил	1
4	Аялганай нугарал	1
5	Аялган узэгуудые зуб бэшэлгэ: ү-у, үү-уу, үй-уй	1
6	Аялган узэгуудые зуб бэшэлгэ: ии-ы	1
7	Аялган узэгуудые зуб бэшэлгэ: оо-ээ	1
8	Аялган узэгуудые зуб бэшэлгэ: ээ-эй	1
9	Хату болон зоолэн хашалганууд	1
10	Шалгалтын худэлмэри	1
	Угын буридел	7ч
11	Угын ундэһэн	1
12	Турэл угэнууд	1
13	Суффикс	1
14	Угын залгалта	1
15	Нэгэ тухэлтэй угэнууд	1
16	Угын анхан һуурида б, л, м, р хашалгануудай бэшэлгэ	1
17	Шалгалтын худэлмэри	1
	Абтаһан угэнууд	4ч
18	Абтаһан угын сохилто –а, -о, -э аялгануудай бэшэлгэ	1
19	Абтаһан угын һуулдэ тургэн –и бэшэлгэ	1
20	Абтаһан угын залгалтанууд	1
21	Шалгалтын худэлмэри	1
	Хэлэлгын хубинууд	29ч
22	Юумэнэй нэрэ –хэлэлгын хуби	1
23	Юумэнэй нэрын нэгэнэй болон олоной тоо	1
24	Юумэнэй нэрын падежнууд болон асудалнуудынь	1
25	Нэрын падеж. Нэрлуулэгшэ	1
26	Хамаанай падеж	1
27	Зугэй падеж	1
28	Уйлын падеж	1
29	Зэбсэгэй падеж	1
30	Хамтын падеж	1
31	Гаралай падеж	1
32	Шалгалтын худэлмэри	1
33	Алдуу дээрэ худэлмэри	1
34	Дахуул угэ	1
35	Тэмдэгэй нэрэ. Асуудал, хэрэглэлгэ	1
36	Юумэнэй нэрэтэй холбоон	1
37	Юрын гэшуун – элирхэйлэгшэ	1
38	Адлирхуу болон харша удхатай угэнууд	1
39	Шалгалтын худэлмэри	1
40	Алдуу дээрэ худэлмэри	1
41	Уйлэ угэ – хэлэлгын хуби	1
42	Мэдуулэлэйшухала гэшуун хэлэгшэ	1
43	Уйлэ угын һууриин тодо бэшэ а, о, э аялгануудай бэшэлгэ	1

44	Уйлэ угын һууриин, залгалта. Угын буридэлоор шуулбэри	1
45	Уйлэ угын сагууд тухай мэдэсэ	1
46	Уйлэ угын муноо саг	1
47	Уйлэ угын унгэрһэн саг	1
48	Уйлэ угын ерээдуй саг	1
49	Уйлэ угэ тухай дабталга	1
50	Шалгалтын худэлмэри	1
	Мэдуулэлнууд	5ч
51	Мэдуулэл дабталага. Мэдуулэлэй янзанууд	1
52	Хуряангы болон дэлгэрэнгы мэдуулэлнууд	1
53	Мэдуулэл сохи угэнуудэй холбоо	1
54	Мэдуулэлэй шухала ба юрын гэшууд: элирхэйлэгшэ, нэмэлтэ	1
55	Шалгалтын худэлмэри	1
	Хэлэлгын нюусанууд	9ч
56	Текст. Гол удха.	1
57	Домоглол, зураглал. Бодомжмолго	1
58	Текстын хубинууд. Нэрлэлгэ	1
59	Фразеологизмнууд	1
60	Угын сэхэба шэлжэһэн удха	1
61	Синонимууд. Антонимууд . Омонууд	1
62	Амаршалга бэшэлгэ. Бэшэг бэшэлгэ	1
63	Шалгалтын худэлмэри	1
64	Алдуунуудые усадхаха ажал	1
	Рефлексивнэ худэлмэри	4ч
65	Жэл соо узэһэнэ дабталга	1
66	Рефлексивнэ хэшээл	1
67	Оороо хэһэн ажалаа тушааха хэшээл	1
68	Шалгалтын худэлмэри	1

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧЕСКЭ ТҮСЭБЛЭЛГЭ
БУРЯАД ХЭЛЭЭР 4 КЛ

№	Разделы и темы уроков	Часы
I. Хэлэлгын хубинууд 18ч		
1	Хэлэлгын хубинууд. Дабталга	1
2	Юумэнэй нэрэ	1
3	Юумэнэй нэрын тоо	1
4	Зохилдол тухай ойлгосо	1
5	Юумэнэй нэрын зохилдохо нэгэдэхи арга	1
6	Зохилдолой хоёрдохи арга	1
7	Зохилдолой хоёрдохи арга.	1
8	Зохилдолой гурбадахи арга	1
9	Зохилдолой гурбадахи арга.	1
10	Олоной тоогой зохилдол	1
11	Нэрын падежэй тухэлтэй угэнуудэй уургэ	1
12	Хамаанай падежэй тухэлтэй угэнуудэй уургэ	1
13	Зугэй падеж: Хэндэ? Юундэ? Хаана?	1
14	Нэрын болон уйлын падежэй тухэлтэй юумэнэй нэрэнууд	1
15	Н хашалган һуултэй юумэнэй нэрэнуудэй уйлын падежэй тухэлнууд	1
16	Зэбсэгэй, хамтын ба гаралай падежэй тухэлнууд	1
17	Шалгалтын худэлмэри	1
18	Асуудалнуудые усадхаха ажал	1
II. Дахуул угэнууд 2ч		1
1	Дахуул угэнуудэй уургэ	1
2	Дахуул угэнууд	1
III. Тулоонэй нэрэ 6ч		1
1	Тулоонэй нэрэ тухай ойлгосо	1
2	Тулоонэй нэрын нюур	1
3	Тулоонэй нэрын зохилдол	1

4	Тулоонэй нэрын зохилдол.	1
5	Изложени	1
6	Шалгалтын худэлмэри, угы гэбэл бэхижуулгын ажал	1
	IV. Уйлэ угэ бч	1
1	Уйлэ угэнууд. Тэдэнэй илгарал	1
2	Уйлэ угэнуудэй сагууд	1
3	Уйлэ угэнуудэй залгалтанууды бэшэхэ дурим	1
4	Уйлэ угэнуудэй залгалтанууды бэшэхэ дурим.	1
5	Шалгалтын худэлмэри	1
6	Дун гаргалгын хэшээл	1
	V. Тэмдэгэй нэрэ бч	1
1	Тэмдэгэй нэрэнуудэй уургэ	1
2	Тэмдэгэй нэрэ: синонимууд, антонимууд	1
3	Тэмдэгэй нэрын сэхэ ба шэлжээн удха. Омонууд	1
4	Изложени	1
5	Шалгалтын худэлмэри	1
6	Алдуу усадхаха ажал	1
	VI. Тоогой нэрэ 4ч	1
1	Тоогой нэрэ. Ойлгосо	1
2	Тоогой нэрэнуудэй нуури	1
3	Шалгалтын худэлмэри	1
4	Алдуу усадхаха ажал	1
	VII. Наречи 5ч	1
1	Наречи тухай ойлгосо, наречи – мэдүүлэлэй гэшуун	1
2	Наречинуудэй удхаараа илгарал	1
3	Наречинуудэй удхаараа илгарал.	1
4	Шалгалтын худэлмэри	1

5	Алдуу усадхаха ажал	1 1 1
	VIII. Мэдуулэл 8ч	1
1	Мэдуулэл – хэлэлгын гол единицэ	1
2	Мэдуулэлэй шухала гэшууд – мэдуулэлэй грамматическа нуури	1
3	Мэдуулэл соохи угэнуудэй холбоон болон мэдуулэлэй гэшуудээр шуулбэри	1
4	Мэдуулэл соохи угэнуудэй холбоон болон мэдуулэлэй гэшуудээр шуулбэри.	1
5	Мэдуулэлэй нэгэ турэл гэшууд	1
6	Мэдуулэлэй нэгэ турэл гэшууд.	1
7	Изложени	1
8	Шалгалтын худэлмэри. Алдуу усадхаха ажал	1
	IX. Хэлэлгын нюусанууд 6ч	1
1	Текст. Текстын темэ болон гол удха	1
2	Текст. Текстын темэ болон гол удха.	1
3	Хэлэлгын стильнууд	1
4	Уран найханай стилиин хэрэглэлгэ	1
5	Номой стиль, тэрэнэй илгарал	1
6	Изложени. Алдуу усадхаха ажал	1
	X. Эрьежэ хойшоо харагты 7ч	1
1	Жэлэй эсэсэй шалгалтын худэлмэри	1
2	Шалгалта. Бэхижуулгэ	1
3	Шалгалта. Бэхижуулгэ.	1
4	Угэ. Мэдуулэл	1
5	Хэлэлгын нюусанууд	1
6	Хэлэлгын нюусанууд.	1
7	Жэл соо үзэһэнөө дабталга	1

